

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YENİ YÜZYILINDA Dış Politikada İnsan Hakları Diplomasisi

Prof. Dr. Mustafa YAYLA
Polis Akademisi

Ülkeler arası ilişkileri etkileyip yönlendiren birçok husus vardır. Günümüzde uluslararası alanda diplomasi yalnız siyasi içerikli olmayıp ayrıca ekonomik, teknik, kültürel, askeri vb. diğer birçok alanı da kapsamaktadır. Milletlerarası münasebetlerin tanzimi ve bu ilişkilerin yürütme ve yönetilme sanatı olan diplo-

masinin arka planında, yaşanan coğrafyadan başlayarak o halde tarih, kültür, din, ideoloji, güvenlik, ekonomi, teknik, turizm vb. faktörlerin de devreye girmesi kaçınılmaz olmuştur. Hukuki açıdan bakıldığında devletlerarası ilişkilerin genellikle "milletlerarası hukuk" veya "devletler kamu hukuku" kapsamında ele alınmaktadır.

Kuruluşundan günümüze bir asır geçiren Türkiye Cumhuriyeti'nin, bu yüzyılda tamamen laik ve Batı odaklı iç politikasının uzantısı olan bir dış politikanın tanzim edilerek iç politika merkezli bir dış politika izlenmeye azami gayret gösterilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Ülkelerin iç politikaları genellikle dış politikayı belirleyici ve kurucu özelliğe sahip olduğundan bu bağlamda ülkelerin dış politikalarının da bundan etkilenmekte ve yönlendirilmekte olduğu görülmektedir. Küreselleşmenin getirdiği en olumlu sayılabilecek tesirlerden biri de uluslararası toplumun, günümüzde Gazze, Ukrayna, Myanmar, Afrika vb. yerlerde yaşanan etnik temizlik, soykırım, katliam, yerlerinden veya vatanlarından edilme vb. ağır insan hakları ihlallerinden artık anında haber alabilmektedir. Böylece uluslararası toplumun birbirlerine karşı duyarlılığı artmış ve tepkisiz kalmayarak küresel boyutta bu ve benzeri sorunların dikkate alınmasını sağlamaktadır. Tam da bu noktada uluslararası duyarlılığın ve farkındalığın giderek daha fazla hissedilmesi sayesinde ortaya yeni bir diplomasi kavramı olarak çıkan "insan hakları diplomasisi", en azından insani güvenliği risk altında olan ve olumsuz şartlarda yaşamak durumunda kalan mağdurların ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılan faaliyetleri kapsamaktadır.

Bu nedenle iç politikanın belirleyici ve kurucu özelliği sebebiyle "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesi doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti Yeni yüzyılında dış politika alanında daha da aktif ve etkin olacağı sinyallerini vermeye başlamış görünmektedir. Bu göstergelerin gayesi devletler arasındaki anlaşmazlıkların zor ve silah kullanılarak değil, barışçıl yollarla en azından insani güvenliğin garanti edilerek yeni bir trend olan "insan hakları diplomasisi" uygulanarak çözümlenmesidir.

Dış politikayı yarım asra yaklaşan bir süreden bu yana yönlendiren bir diğer ana etken de Türk-İslam medeniyetinin beslendiği temel kaynaklar, milli ve yerli değerlerin belirlediği rotadır. Bu özellikler aynı zamanda komşu ülkeler ve diğer bölgelerle olan ilişkileri de şekillendiren temel esaslardandır. Aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin sahip olduğu bu değerler, tutunabilmesi zor ve kaygan bir zemin olan Anadolu'daki varlık mücadelesinde Türk milletini ayakta tutan ve var eden kültür mirasının temelini teşkil eden ilkelere dir.

"İnsan hakları diplomasisi"nin esası, "Adalet küfürle payidar olunur ama zulümle asla payidar olunmaz!", "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın!", "Adalet mülkün temelidir." ve benzer ifadelerde geçtiği üzere sözde kalınmamış ve uygulama örnekleri tarihin altın sayfalarında yerini alarak asrın idrakine sunulmayı beklemektedir.

Kuruluşundan günümüze bir asır geçiren Türkiye Cumhuriyeti'nin, bu yüzyılda tamamen laik ve Batı odaklı iç politikasının uzantısı olan bir dış politikanın tanzim edilerek iç politika merkezli bir dış politika izlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Buna rağmen, 2500 yıldan bu yana yaşayan bir geleneğin taşıyıp aktarıldığı bir kültür mirasını

sahiplenen Türkiye Cumhuriyeti yalnız Müslüman değil aynı zamanda mazlum toplumların da hayat hakkı, demokrasi ve insan hakları konusunda hala tek umudu olmaya devam etmektedir.

Bu nedenle uluslararası toplum Ukrayna-Rusya arasındaki çatışmadan kaynaklanan ve Ukrayna'nın uluslararası toplum için vazgeçilemez olan ihracatını savaş dolayısıyla yapamaması esnasında bu büyük gıda sorununu "tahıl koridoru" açılması na vesile olarak bu konuda elinden geleni yapan ve dış politikadaki bu "insan hakları diplomasisi" çıkışıyla da insani güvenliğin sağlanmasında zirveye çıkan Türkiye'yi uluslararası toplumun merak ve hayranlıkla izlediği görülmektedir.

İNSAN HAKLARI DİPLOMASİSİ

Diplomasi kelimesi uzun bir geçmişe sahip bir kavram olarak bilinmektedir. Aslında diplomasi kelimesi bilindiği üzere Yunanca "diploma" kökeninden gelmekte ve kelime olarak ikiye katlanmış yaprak, belge anlamındadır. Bununla birlikte teknik bir terim olarak da bir ülkenin dış politikasının belirlenerek yürütülmesine verilen adı ifade eder.

Diplomasi aynı zamanda genelde devletlerin gerek ekonomi gerek kültürel açıdan ilişkilerini düzenleyen bir yöntemdir. Ülkeler tarafından uygulanan diplomasi sonucunda

alınan kararlar taraf ülkeleri de iç ve dış politikada etkileyerek şekillendirmektedir.

“İnsan hakları diplomasisi” ise özetle dış politikada ülkelerin insan haklarını koruma ekseninde devam ettirilen diplomatik süreçleri de ifade eden ve çok uzun bir tarihi tecrübesi olmayan yeni şekillenmekte ve gelişmekte olan bir diplomasi türüdür.

“İnsani diplomasi” ise acil ve anında yardım edilmesi gereken afet durumlarında ortaya çıkarak zor zamanlarda ülkeleri bir araya getirmekte olan “İnsani diplomasi”, her ne kadar devletlerin iç-işlerine müdahale etme bahanesi olarak kullanıldığı yönünde eleştiriler olsa da “İnsan hakları diplomasisi” de birey-devlet ilişkisi değiştiğinde ortaya çıkan ve gittikçe ilgi ve dikkat çeken bir diplomasi alanı olmuştur).

“İnsan hakları diplomasisi” olarak adlandırılan uluslararası bu neviden bir eylem biçimi, devletlerin

geleneksel diplomasi araçlarına ek olarak kamu kuruluşları, yarı-resmî kuruluşlar, sivil toplum kuruluşlarını da kullanarak insanı merkez alan, insan odaklı ancak “İnsani diplomasi”den yardımdan daha fazlasını ifade eden, insanlık vicdanına sahip ve o vicdana hitap eden, insanlığın ortak geleceğine dair kaygısı olup bu minvalde hareket eden ve insani güvenliği ön plana alan bir “İnsan hakları diplomasisi”dir. Kısaca hedef ülkedeki insan hakları koşullarını koruyup iyileştirmek amacıyla hükümetler arasındaki kamusal ve özel angajman biçimlerinden oluşur.

“İnsan hakları diplomasisi”, en azından teorik olarak aynı zamanda silahlı çatışmalardan kaynaklanan mağduriyetlerin giderilerek tarafların sorumluluklarının farkına varmalarını sağlamak, mağdurlara doğrudan yardım sağlamak, cezai şartlarının iyileştirilmesini gerçekleştirebilmek, çatışma sahasında insan hakları ile ilgili faaliyetler yürütmek vb. insani faaliyetlerle sınırlıdır.

“İnsan hakları diplomasisi” hem Batılı hem de kendi milli ve yerli değerlerle birlikte ele alınabilecek önemli ve gelişen bir diplomasi alanıdır. “İnsan hakları diplomasisi”nin gelişmesi ve yaygınlaşması, artık günümüzde insanın onuruyla yaşayabilmesini garanti eden uluslararası toplumun ortak değerleri ve barışına büyük katkı sağlayabileceği konusunda güven vermektedir. Bunun en güzel örneklerini de Türkiye’nin bölgede ve uluslararası toplumda barış ve insani güvenliği sağlayarak insan haklarını geliştirip koruma adına yapmış olduğu çağdaş diplomatik faaliyet ve çabalarıdır.

DIŞ POLİTİKA VE TÜRKİYE

1. ve II. Dünya savaşları sonucunda diplomasiyi yeni bir şekle büründürerek güncellendiği ve çeşitli diplomasi nevelerinin ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Enerji diplomasisi, Nükleer diplomasi, Önleyici diplomasi vb. küreselleşme ve değişen gereksinim ve şartlardan dolayı ortaya çıkan bu tür diplomasi türlerinden biridir.

1952’de Türkiye NATO’ya katılarak aynı zamanda Avrupa Birliği ile daha yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Türkiye’nin o günden bu yana hedefi Batı’ya yönelik de olsa son yarım asırda kendi kültürel kodlarını dış politikada hem araç hem de amaç olarak kullanabilme başarısı göstererek artık iddialı ve bağımsız söylemi olan bir “İnsan hakları diplomasisi” benimsemeye yönelmiştir. Türkiye’de her ne kadar bu yöneltiş bir “İnsan hakları diplomasisi” olarak isimlendirilmese de bu alanda atılan adımlar ve son yarım asra yakın bir sürede Türk dış politikasında meydana gelen dönüşümler bunun daha geniş açıdan ele alındığında bir “İnsan hakları diplomasisi” olduğuna işaret etmektedir.

21. yüzyılın başından itibaren Türk dış politikası vizyonunun öne çıkan en önemli unsuru, Türkiye'nin çok boyutlu proaktif bir dış politika çerçevesinde söz konusu ülkeler ve aradaki ihtilaf ve çatışmalara yönelik en azından "insani diplomasi" faaliyetleridir. Türkiye'nin yalnız komşu ve yakın bağı bulunan ülkelere yönelik olarak değil uluslararası alanda ihtilaflara çözüm odaklı müdahaleleri aslında en azından insani güvenliği sağlayabilmeyi amaçlayan bir "insan hakları diplomasisi"dir. Türkiye'nin "insan hakları diplomasi faaliyetleri" ağırlıklı olarak insan haklarının temel felsefesi olan can ve mal güvenliği, korku ve açlıktan emin olma ve özgürlük bağlamında yer alan insani güvenlik ölçütleri kapsamında ele alınmayı hak etmektedir.

Türkiye'nin bölgede barış ve en azından insani güvenliği sağlamak adına "Yurtta sulh cihanda sulh" olarak ifade edilen iç politikanın kurucu ve belirleyici özelliği sebebiyle de böylece yalnız Türk ve İslam dünyasında değil uluslararası toplumda da var olan etkisinin ve yumuşak gücünün günden güne artmakta olduğu görülmektedir. Bu nedenle, İslam ve insan hakları, Türkiye'nin dış politikasının istikrarı ve güvenliği üzerinde etkileri olan iki önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda bu katma değerler Türk dış politikasında her ne kadar isimlendirilmese de Türkiye'nin dış politikada başarılı bir "insan hakları diplomasisi" örneği verdiği aşikardır. Bu nevi güçlü bir insan hakları diplomasisi Türkiye'nin ABD, AB, Rusya, Çin, Türk ve İslam dünyası, diğer bölgesel güçler vb. ak-

törlerle olan güçlü ilişkileri de dünya barışı ve insan haklarının korunup geliştirilebileceği umutlarını daha da artırmaktadır.

SONUÇ YERİNE

Türkiye'nin gerek BM gerekse bölgesel düzeyde bulunduğu uluslararası ilişkilerde insan hakları konusundaki diplomatik çalışmaların çoğu ülke yerine belirli temalara odaklanmıştır. Kısaca insan haklarının temel felsefesi denebilecek olan en elzem, olmazsa olmazı insan hakları en azından insani güvenliğin sağlanmasıdır. Bu çalışmayla, insan haklarının dayandı-

"İnsan Hakları Diplomasisi", aslında ülkelerin dış politikada sorunların barışçıl yöntemler ve müzakere yoluyla çözülmesini tercih etmektir ve uluslararası ilişkilerde bu çağdaş insan hakları temelli yaklaşımın daha kabul görmekte olduğu aşikardır.

ğı temel esas olan insani güvenliğin sağlanması için Türkiye tarafından uygulanan “çatışma yerine ortak değerlerde uzlaşma yolu” metoduyla başlayan bir “insan hakları diplomasisi” çözüm önerisi olarak sunulmakla kalmayıp uygulama yoluyla da örnek olmaktadır.

Türkiye'nin insan haklarının temel felsefesi olarak uygulamaya koyarak geliştirmekte olduğu “insani güvenlik-temelli” bir dış politikada “insan hakları diplomasisi” dış politikasının ülkedeki insan haklarının da korunup geliştirilmesi yolunda daha etkili olabileceği düşünülmektedir.

“İnsan hakları diplomasisi” aslında insan hakları konusunu hem BM hem de bölgesel düzeydeki diplomatik çalışmaların çoğunda belirli ülkeler yerine belli temalara odaklanmaktadır. Bu çalışma, en azından uluslararası toplumda Türkiye'nin böylece temel insan haklarının korunmasını iyileştirmek için politika ve uygulamaları belirlemeyi veya bir insan hakları sorununu ele almak için uluslararası standartları güçlendirmeyi hedeflemekte olduğu görülmektedir.

Diplomasi kavramı özetle siyasi ve yönetsel bir terim olarak kısaca milletler arasında tesis edilen siyasi ve hukuki iletişim olarak ele alındığında usulü ulusların kendi arasında meydana gelen ya da gelebilecek sorunların çözümü için karşılıklı (iki veya daha fazla ülkenin bir araya gelmesiyle) bir anlaşma/antlaşma imzalanmasıdır.

Diplomasi, dış politikayla küresel yönetişimin de başvurduğu esas yöntem ve vasıta. Diplomatik görüşme ve süreçlerin ürünü olarak uluslararası anlaşmalar, sözleşmeler ve ittifakların doğduğu aynı zamanda uluslararası ilişkilerin de bu yolla geliştiği, diplomasi yol ve yöntemiyle barışa ve sürdürülebilir

kalkınmaya diplomasi yoluyla büyük katkı sağlandığı görülmektedir.

“İnsan Hakları Diplomasisi”, aslında ülkelerin dış politikada sorunların barışçıl yöntemler ve müzakere yoluyla çözülmesini tercih etmekte ve uluslararası ilişkilerde bu çağdaş insan hakları temelli yaklaşımın daha kabul görmekte olduğu aşikardır. Devletler arasında uluslararası iletişimi gerçekleştiren ve bu işi bir meslek olarak benimseyen diplomatlar ülkesini politik, askeri, sanat, iş ve ticaret alanlarında temsil etmek ve diplomasiyi uygulamak için başka ülkede görev yaparlarken “insan hakları diplomasisi” konusunda da hayli duyarlı olacaktırlar.

Türkiye'nin “insan hakları diplomasisi” girişimleriyle oluşan bu olumlu imajın sürdürülmesi halinde, uzun vadede taraflara ekonomik, stratejik ve politik faydalar sağlayacağı

da aşikardır. Nitekim “insan hakları diplomasisi” faaliyetleri ile meydana gelen olumlu etkinin bölgesel ve küresel çerçevede olumlu çıktıları beraberinde getirmekte olduğu görülmektedir.

Her türden savaş ve siyasi istikrarsızlıkla birlikte kaos ve terör ortamının hüküm sürmekte olduğu bir ülkeye, yalnız bir “insan hakları diplomasisi” bağlamında el uzatılmış olmasının ilgili ülkeler arasında güven ilişkisi tesis edilmesinde etkili olabileceği açıktır. “İnsan hakları diplomasisi”nin bölgedeki diğer ülkelerle olan ilişkileri de olumlu yönde etkileyeceği de açıktır. Dolayısıyla bu duruma geniş bir çerçeveden bakıldığında “İnsan hakları diplomasisi” faaliyetleri vasıtasıyla oluşturulan yumuşak gücün etkisi vb. hususlar da Türkiye'nin uluslararası alanda kendi dış politika hedeflerine ulaşabileceğinin göstergeleridir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Erdi Öztürk, “Islam_and_Foreign_Policy_Türkiye's_Ambivalent_Religious_Soft_Power_in_the_Authoritarian_Turn.”, https://www.researchgate.net/publication/348387151_Islam_and_Foreign_Policy_Türkiye's_Ambivalent_Religious_Soft_Power_in_the_Authoritarian_Turn.
- Ak, Ayhan. “İnsan Hakları Diplomasisinin İslam Devletler Hukuku Perspektifiyle Analizi, İlahiyat tetkikleri dergisi 50 (Aralık / December 2018/2): 161-188.
- Alper Coşkun & Sinan Ülgen, “Political-change-and-Türkiye-s-foreign-policy”, Carnegie Endowment for International Peace.
- Elif Yıldırım, “İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisi”, *OPUS © Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*.
- Emir Hadzikadunic, “The_role_of_Islam_in_foreign_policymaking”, https://www.researchgate.net/publication/359283441_
- G. R. Berridge, *Diplomacy: Theory & Practice*, 3rd edition, Palgrave, Basingstoke, 2005.
- Gökhan Erdem, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sürekli Diplomasi'ye Geçiş Süreci*, doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2008.
- Harold Nicolson, *The Evolution of Diplomatic Method*, London, Cassell Publishers, 1954
- Igor Janev, *Diplomasi*, IPS, Belgrad, 2013.
- Kali Robinson, “Türkiyes-growing-foreign-policy-ambitions”, Council on Foreign Relations (cfr.org) .
- Mehmet Gönübol, *Uluslararası Politika*, Siyasal Kitabevi, 2000.
- Rachel Myrick & Jeremy M. Weinstein, “making-sense-of-human-rights-diplomacy-evidence-from-a-us-campaign-to-free-political-prisoners”, *International Organization*, Volume 76, Issue 2, Spring 2022, pp. 379 – 413.
- “Turkish-foreign-policy-current-challenges”, The Washington Institute